

TALABALARDA IJODIY-INNOVATSION KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ZARURIYATI

M.X.Ikromov

Qo'qon davlat universiteti v.b. dotsenti, p.f.b.f.d. (PhD)

Annotatsiya: Maqolada talabalarda ijodiy-innovatsion kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik zaruriyati ilmiy-nazariy jihatdan asoslanganligi, raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish, yangicha fikrlaydigan, muammolarga kreativ yechim topa oladigan va innovatsion faoliyatga tayyor kadrlarni tayyorlashning muhim omillari, shuningdek, talabalarda ijodkorlikni shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik texnologiyalar, interfaol usullar, loyiha va muammoli ta'limning ahamiyati tahlili va ijodiy-innovatsion kompetensiyaning tarkibiy qismlari, ularni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar hamda o'quv jarayoniga integratsiya mexanizmlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: ijodiy kompetensiya, innovatsion kompetensiya, kreativ fikrlash, pedagogik zaruriyat, talaba faoliyati, pedagogik texnologiyalar, innovatsion ta'lim, interfaol metodlar, loyiha asosida o'qitish, raqamli ta'lim, kreativ muhit

Аннотация: В статье рассматриваются научно-теоретические основы педагогической необходимости развития креативной и инновационной компетентности студентов, модернизация образовательного процесса в условиях цифровой трансформации, значимые факторы подготовки кадров, мыслящих по-новому, способных находить креативные решения проблем и готовых к инновационной деятельности, а также анализируется значение педагогических технологий, интерактивных методов, проектного и проблемного обучения, способствующих формированию креативности студентов, а также компоненты креативной и инновационной компетентности, факторы, влияющие на их развитие, и механизмы их интеграции в образовательный процесс.

Ключевые слова: креативная компетентность, инновационная компетентность, креативное мышление, педагогическая необходимость, активность студентов, педагогические технологии, инновационное образование, интерактивные методы, проектное обучение, цифровое образование, креативная среда.

Annotation: The article discusses the scientific and theoretical basis of the pedagogical necessity of developing creative and innovative competence in students, the modernization of the educational process in the context of digital transformation, the important factors of training personnel who think in a new way, can find creative solutions to problems and are ready for innovative activities, as well as the analysis of the importance of pedagogical technologies, interactive methods, project and problem-

based education that serve to form creativity in students, and the components of creative and innovative competence, factors affecting their development, and mechanisms for integrating them into the educational process.

Keywords: creative competence, innovative competence, creative thinking, pedagogical necessity, student activity, pedagogical technologies, innovative education, interactive methods, project-based learning, digital education, creative environment

XXI asrda ta'lim tizimining bosh maqsadi — shaxsni mustaqil fikrlaydigan, ijodiy va innovatsion faoliyat yuritishga qodir, raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllantirishdan iborat. Jamiyatda yuz berayotgan globallashuv, raqamli transformatsiya va iqtisodiy tizimlarning modernizatsiyasi bu yo'nalishda yangicha pedagogik yondashuvlarni talab qilmoqda. Shu bois, oliy ta'lim tizimida talabalarda ijodiy-innovatsion kompetensiyani rivojlantirish muhim strategik vazifaga aylanmoqda.

Zamonaviy oliy ta'lim tizimi kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan bo'lib, bunda talabaning nazariy bilimlari bilan bir qatorda, ularni amaliyotda qo'llay olish salohiyati ustuvor ahamiyat kasb etadi. Kompetensiya tushunchasi shaxsning bilim, ko'nikma, malaka va qadriyatlar majmuini o'z ichiga oladi hamda kasbiy muammolarni samarali hal etish imkonini beradi.

Ijodiy-innovatsion kompetensiya — bu talabaning mavjud bilim, ko'nikma va malakalarga asoslanib, yangicha fikr yuritish, muammolarga noodatiy yondashish, yangi mahsulot yoki g'oya yaratish, ularni amaliyotda qo'llash qobiliyatini ifodalovchi integrativ sifatdir. U ijodiy tafakkur, tanqidiy tahlil, muammoli vaziyatlarni hal etish va o'zini o'zi rivojlantirish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi.

Ijodiy-innovatsion kompetensiyaning tarkibiy qismlari —masalan, tafakkur moslashuvchanligi, erkin fikr yuritish, emotsional-intellektual sezuvchanlik kabi ko'rsatkichlar —darslar mazmuni innovatsion metodlar asosida tashkil etilganda sezilarli darajada oshadi. Bu holat, pedagogik interaktivlikning yuqori bo'lishi, talabalarni o'quv jarayonining faol subyekti sifatida ko'rishga asoslangan metodlarning samaradorligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Bundan tashqari, talabalar bilan olib borilgan yarimstrukturaviy suhbatlar ham shuni ko'rsatdiki, o'z bilimlarini real hayotiy kontekstlarda qo'llay olishga yo'naltirilgan topshiriqlar ularni mustaqil fikrlashga undagan va o'zlariga bo'lgan ishonchni oshiradi. Shu bilan birga, mashg'ulotlarda hamkorlikda ishlashga asoslangan topshiriqlar orqali talabalarda ijtimoiy muomala, jamoaviy fikrlash va o'z nuqtai nazarini asoslab bera olish kabi ko'nikmalar shakllanadi.

Ijodiy-innovatsion kompetensiya ko'p komponentli tuzilishga ega bo'lib, pedagogik nuqtai nazardan quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:

Kognitiv komponent – ijod va innovatsiyaga oid nazariy bilimlar, ilmiy tushunchalar va yangiliklarni tahlil qilish ko'nikmalari;

Motivatsion komponent – ijodiy faoliyatga bo'lgan ichki ehtiyoj, yangilik yaratishga ishonch va mustaqil tashabbus ko'rsatishga intilish;

Amaliy (operatsional) komponent – yangi g'oyalarni modellash, loyihalar ishlab chiqish, ularni amaliyotda sinovdan o'tkazish mahorati;

Refleksiv komponent – o'z faoliyat natijalarini baholash, tahlil qilish va o'zini doimiy takomillashtirish qobiliyati.

Bu tuzilma ijodiy-innovatsion kompetensiyaning shaxsning bilish, hissiy va irodaviy jihatlarini uyg'unlashtirgan holda rivojlanishini ta'minlaydi (G'oziev, 2020; Xolbekov, 2021).

Talabalarning innovatsion kompetensiyalarini rivojlantirish ta'lim tizimining dolzarb vazifasi bo'lib, u jamiyatning umumiy taraqqiyoti va barqarorligini ta'minlashga ko'maklashadi.

Talabalarning innovatsion kompetensiyalarini rivojlantirishning ilmiy mohiyati shundaki, bu jarayon talabalarni zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlashga qaratilgan. Innovatsion kompetensiyalar talabalarning kreativlik, tadbirkorlik va texnologik savodxonlik kabi ko'nikmalarini rivojlantirishga asoslanadi. Shu tariqa, talabalarning innovatsion kompetensiyalarini rivojlantirishning ilmiy mohiyati ularning zamonaviy jamiyat talablariga mos ravishda rivojlanishi, ijtimoiy faoliyatda samarali ishtirok etishi va mehnat bozorida muvaffaqiyatli raqobat qilishi uchun zarur bo'lgan nazariy va amaliy asoslarni ta'minlashdan iboratdir.

Talabalarning innovatsion kompetensiyalarini rivojlantirishning ob'ekti — bu ta'lim jarayonida ishtirok etayotgan talabalar. Talabalarning innovatsion kompetensiyalarini rivojlantirishning ob'ekti ta'lim jarayonida ishtirok etayotgan talabalar va ularning o'qish jarayonidagi faoliyatini tashkil etuvchi barcha elementlarni o'z ichiga oladi.

Talabalarda ijodiy-innovatsion kompetensiyaning shakllantirish bir qator ijtimoiy-pedagogik zarurlardan kelib chiqadi:

Birinchidan, zamonaviy mehnat bozori ijodiy-innovatsion tafakkurga ega, o'z kasbiy sohasida yangi yechimlar ishlab chiqishga qodir mutaxassislarni talab qilmoqda.

Ikkinchidan, ta'lim jarayonida ijodiy-innovatsion faoliyatni tashkil etish talabalarning mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal etish, o'z tashabbusi bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Uchinchidan, raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt davrida ijodiy fikrlash insonni texnik vositalardan farqlovchi asosiy sifat bo'lib qolmoqda.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi 2030-yilgacha mo'ljallangan Ta'limni rivojlantirish konsepsiyasida ham "ijodkorlik va innovatsion salohiyatni oshirish" ta'lim sifatini belgilovchi ustuvor yo'nalish sifatida qayd etilgan (Vazirlar Mahkamasi qarori № 395, 2019-yil).

Bu kompetensiyani shakllantirish uchun quyidagi pedagogik shartlar muhim hisoblanadi:

muammoli ta'lim va loyiha asosida o'qitish metodlarini qo'llash;

tadqiqotga yo'naltirilgan o'quv faoliyatini tashkil etish;

STEAM yondashuvlari (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) asosida integratsiyalashgan darslarni joriy etish;

o'qituvchi va talaba o'rtasida subyekt-subyekt munosabatini qaror toptirish;

ta'lim muassasalarida innovatsion muhitni yaratish.

Bu omillar ijodiy-innovatsion kompetensiyani shakllantirishning samaradorligini oshirib, ta'lim jarayonini ijodiy laboratoriya sifatida tashkil etish imkonini beradi.

Ijodiy-innovatsion kompetensiya – bu shaxsning mavjud bilim, ko'nikma va malakalarga tayanib, yangicha g'oyalarni ilgari surish, ularni amaliyotda qo'llash, shuningdek, o'z faoliyat sohasida samarali yangiliklar yaratish qobiliyatidir. Ushbu kompetensiya ijodiy tafakkur, innovatsion fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, tanqidiy tahlil, muammoli vaziyatlardan chiqish yo'lini topish kabi komponentlarni o'z ichiga oladi.

Pedagogik nuqtai nazardan, ijodiy-innovatsion kompetensiyaning tuzilmasi quyidagi asosiy elementlardan tashkil topadi:

Kognitiv komponent – ijod va innovatsiyaga oid nazariy bilimlar majmui;

Motivatsion-kommunikativ komponent – yangilik yaratishga bo'lgan ichki ehtiyoj, ijodiy faoliyatga rag'bat va jamoaviy hamkorlik ko'nikmalari;

Amaliy-ijodiy komponent – yangi g'oyalarni ishlab chiqish, ularni modellashtirish va amaliyotga tatbiq etish mahorati;

Refleksiv-baholovchi komponent – o'z faoliyat natijalarini tahlil qilish, xatolarni anglash va takomillashtirishga intilish.

Talabalarda ijodiy-innovatsion kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirishning pedagogik zaruriyati bir nechta omillar bilan izohlanadi:

birinchidan, zamonaviy mehnat bozori sharoitida har bir mutaxassis o'z faoliyat sohasida mustaqil innovatsion yechimlar ishlab chiqishga qodir bo'lishi kerak;

ikkinchidan, ta'lim jarayonida ijodiy-innovatsion yondashuvlar talabalarning mustaqil fikrlashini, muammolarni kompleks hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi;

uchinchidan, ijodiy-innovatsion kompetensiya raqamli transformatsiya davrida ta'lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim omilidir.

Ijodiy-innovatsion kompetensiyani rivojlantirishda pedagogik texnologiyalar, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish, tadqiqotga yo'naltirilgan o'quv faoliyati,

dizayn-fikrlash va STEAM yondashuvlarining ahamiyati katta. Ular talabalarda o'z-o'zini rivojlantirish, o'rganilgan bilimlarni amaliyotda qo'llash, yangicha fikrlash madaniyatini shakllantirish imkonini beradi.

Ijodkorlik — bu shaxs tafakkurining eng yuqori bosqichidir, u mavjud bilimlarni yangi holatda birlashtirish, muammolarni original yechim bilan hal etish qobiliyatidir. Ta'lim jarayonida bu sifatni shakllantirish uchun o'quv muhitining psixologik va pedagogik komponentlari uyg'un holda tashkil etilishi zarur.

O'qituvchi ijodiy muhit yaratish orqali talabalarda motivatsiya, mustaqillik, tashabbuskorlik va mas'uliyat hissini uyg'otadi. Shu bilan birga, loyiha asosidagi ta'lim, muammoli o'qitish, tadqiqot faoliyati, refleksiya va tahliliy tahlil metodlari ijodiy kompetensiyani mustahkamlaydi. Psixologik jihatdan esa talaba o'z faoliyatida "ijodiy holat"ga kirish — ya'ni erkin fikrlash, o'z g'oyasini vizual ifodalash va uni texnik asoslash imkoniga ega bo'ladi.

Ijodiy-innovatsion kompetensiya shakllanishida talabaning shaxsiy motivatsiyasi, o'qituvchining yo'naltiruvchi roli va o'quv muhiti muhim ahamiyatga ega. Psixologik jihatdan, ijodkorlik "muammoli vaziyatlarni yechish orqali yangi bilim yaratish" jarayoni sifatida izohlanadi. Shu sababli, o'quv jarayonida muammoli, loyihaviy va tadqiqot metodlarini qo'llash zarur. Pedagogik nuqtai nazardan, o'qituvchi talabaning mustaqilligini rag'batlantiruvchi, o'z fikrini asoslab berishga undovchi muhitni shakllantirishi lozim. Bunda interfaol o'qitish texnologiyalari, kollegial muhokamalar, loyiha asosidagi o'qitish va refleksiya usullari yuqori samaradorlik beradi.

Shunday qilib, ijodiy-innovatsion kompetensiyani rivojlantirish — bu nafaqat o'quv jarayonining bir qismi, balki shaxsni har tomonlama intellektual, ma'naviy va kasbiy jihatdan yetuk etib tarbiyalashga xizmat qiluvchi pedagogik zaruratdir. Bu kompetensiya talabaning kasbiy identifikatsiyasini mustahkamlab, uni jamiyatdagi yangilanish jarayonlarining faol subyekti sifatida shakllantiradi. Jamiyat rivojlanishining hozirgi bosqichida fan va innovatsion faoliyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tobora kuchayib bormoqda. Chunki ilmiy va amaliy bilimlarning rivojlanishi, shuningdek, aniq va tabiiy fanlar yo'nalishida ta'lim olayotganlar sonining ortishi yangi, zamonaviy, yuqori texnologiyalarga asoslangan raqobatbardosh mahsulotlar yaratilishiga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Guilford, J. P. Creativity: Yesterday, Today and Tomorrow. Psychology Press, 2018..
2. Abdullayev A., To'laganova G. Pedagogik innovatsiyalar va kreativ ta'lim texnologiyalari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Yo'ldoshev J., Xoliqov N. Innovatsion pedagogika asoslari. — Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2019.

4. Raxmonqulova N. Talabalarda kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishning didaktik asoslari // Pedagogika va psixologiya jurnali, 2021
5. Qodirova F. Oliy ta'limda innovatsion kompetensiyani shakllantirishning nazariy-metodik asoslari // Ta'lim jarayoni, 2022.

.